

Українська мова і література

Передплатний
індекс 68838

№ 9, 2017

в школах України

Методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році

Навчальна програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів, 6 клас

Навчальна програма з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів, 6 клас

Зірки, що світять крізь століття
*Українська перекладацька школа: трагедія
доль та велич звершень. Закінчення*

ДЕТАЛЬНІШЕ НА REDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

З ОФІЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Методичні рекомендації
про викладання навчальних предметів
у загальноосвітніх навчальних закладах
у 2017/2018 навчальному році

8

Навчальна програма з української мови
для загальноосвітніх навчальних
закладів. 6 клас

10

Навчальна програма з української
літератури для загальноосвітніх
навчальних закладів, 6 клас

19

НАУКА - ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ**Валентина БОРИСЕНКО**

Організаційно-методичні основи
навчання магістрів мовознавчих
дисциплін

26

НАУКА - ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ**Таміла ЯЦЕНКО**

Етапи й умови розвитку методики
навчання української літератури в школі

30

Валерія ПУСТОВІТ

Медичний дискурс
у письменницькій творчості

35

КОНСУЛЬТУЄ МОВОЗНАВЕЦЬ**Катерина ГОРОДЕНСЬКА**

Українське слово у вимірах сьогодення.
Рекомендації з найскладніших уживань
та проблемного правопису слів.
Продовження

39

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ**Юлія ПОГАСІЙ**

Специфіка художнього конфлікту
«український селянин – місто»
в романах Валер'яна Підмогильного «Місто»
та Євгена Пашковського «Свято»,
«Безодня»

41

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ**Уляна КРИШТАЛЬ**

Мовна ситуація у школах Одещини
На основі соціолінгвістичного
експерименту в загальноосвітніх
навчальних закладах Ширяївського району

44

МЕТОДИЧНА МАІСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА**Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО**

Зірки, що світять крізь століття
Українська перекладацька школа: трагедія долі
та велич звершень. Закінчення

48

Світлана ШЕСТОБУЗ

Правопис НЕ з іменниками
Українська мова, 6 клас

58

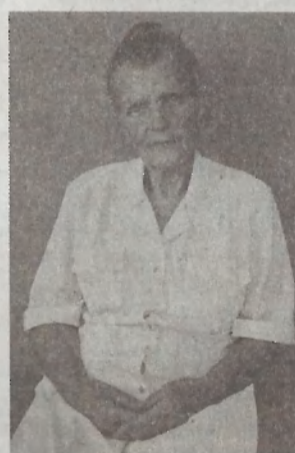
СУЧАСНА ПОЕЗІЯ**Таміла КІБКАЛО**

Поетична мозаїка

29, 59

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ**Галина РАЙБЕДЮК**

Світло душі Таміли Кібкало: штрихи
до портрета берегині рідного слова
в українському Придніпров'ї
До 80-річчя від дня народження

60

ЗІРКИ, ЩО СВІТЯТЬ КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

Українська перекладацька школа: трагедія долі та велич звершень

Закінчення

Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО, викладач-методист Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

Виступ творчої групи № 3. Моя сердечна Україно

Його називали «сурмачем нової днини», «сурмачем революційного гарту», «буковинським співцем», «славним земляком», «співачом доби нової», «співцем сонця і свободи», «сином Буковини», «співцем весняних бур», «поборником возз'єднання», «співцем буковинського краю», «жертвою сваволі і жорстокості», «співцем революції», «бентежним поетом», «міліївським самородком», «вірним сином Буковини», «жертвою сталінських репресій», «речником української національної ідеї», «національним страдником». Про нього як оригінального поета-символіста часто писали, сперечалися відомі критики і літературна молодь 20-х рр. ХХ ст.

Д. Загул. Очі заплющу і бачу

Очі заплющу – і бачу:
Летить чорнокрилий птах,
Що хоче кров гарячу
Точити по степах.
Уха затичу – і чую:
– Волі доволі! Я йду! –
І чулим серцем віщую
Ще більшу біду.
Невже ж і я привикну
Дивитись і мовчать?
Нехай осліпну, а скрикну:
Навіщо той чад?
Невже ж тремтіти буде
Сплюгавлена душа?
Не витримать серцю облуди, –
Це ж гірш од ножа!
Хочу не знати – і знаю:
Загублене весло!
Несе в далечінь безкраю
Схвильоване русло.
Брехать не в моїй натурі...
Яку – чи оцю, чи ту? –
Я мушу знайти в цій бурі

Світлу мету!
Я мушу збагнути добре,
Я мушу пізнати все!
Де світлосяйний обрій?
Куди ж отой вир несе?

Дмитро Загул – людина неординарна, вразлива. Тонкий лірик, зорові образи якого відображають не зовнішній бік явища, а ті настрої, які воно може викликати в його душі. Поезія Д. Загула – це лірика настроїв, вона не описує, не малює, а грає найніжнішими тонами. Замість малюнків природи Загул дає музику природи.

Дмитро Юрійович Загул належав до київської групи символістів «Музагет», в однойменному місячнику якого виклав програму символістів «Поезія як мистецтво» (1919). Автор збірок «Мережка» (1913), «З зелених гір» (1918), «На грані» (1919), «Наш день» (1925), «Мотиви» (1927).

Зустріч харківських і київських митців. Київ, 1923 р. Зліва направо, перший ряд: Максим Рильський, Юрій Меженко, Микола Хвильовий, Майк Йогансен, Григорій Михайлов, Михайло Вериківський. Другий ряд: Наталя Романович, Михайло Могиланський, Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Павло Тичина, Павло Филипович. У третьому ряду стоять: Дмитро Загул, Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Тодось Осьмачка, Володимир Коряк, Михайло Івченко

Перегляд відеозапису «Багато акордів» Дмитра Загула у виконанні гурту «Сонячна машина feat», Соня Сотник.

https://www.youtube.com/watch?v=xsgoS_VLu5k

Менше Д. Загул відомий як педагог, громадський діяч, теоретик літератури, літературознавець, критик. У 20 – 30 рр. ХХ ст. в багатьох виданнях друкувались його статті, рецензії, огляди (про В. Еллана, П. Тичину, В. Сосюру та ін.).

А ще треба зазначити Д. Загула як неабиякого перекладача та популяризатора зарубіжних літератур, інтерпретатора світової поезії (Г. Гейне, Й.-В. Гете, Ф. Шиллера, Й. Бехера, В. Газенклевера, А. Ліхтенштайна, Л. Брахман, Л. Уланда, А. Гріна, А. Германа, Ф. Геббеля, Е. Зейделя, Дж. Байрона, О. Блока, В. Маяковського, К. Бальмонта тощо).

Ще навчаючись у гімназії, Дмитро Загул переклав українською мовою другу пісню «Енеїди» Вергілія, кілька Горацієвих сатир та «Пісні про дзвін» Фрідріха Шиллера.

Дмитро Загул є автором перекладу низки романів німецьких авторів, покладених на музику Л. ван Бетховеном («Бабак», «До коханої», «З мальованою стрічкою», «Насолода смутку», «Нове кохання – нове життя», «Поцілунок», «Розлука», «Смерть», «Спокій», «Туга») та Ф. Шубертом («Рибалочка»). Проте і досі залишається не дослідженою сповна творчість митця.

Перекладацькій діяльності Д. Загула приділено надто мало уваги. У найскладніший період формування української державності на початку ХХ ст. спробу перекладу «Слова о полку Ігоревім» здійснив Дмитро Юрійович. Ця сторінка життя літературознавця залишається маловідомою у «Словознавчих студіях». Адже практично відсутні будь-які документи, пов'язані із діяльністю перекладача у цьому напрямі. Його праця не була опублікована, і нині доля рукопису невідома.

Життя українського талановитого поета Дмитра Загула (1890 – 1944) обірвалося трагічно у часи сталінських репресій.

1933 р. як члена літературної організації «Західна Україна» Д. Загула звинуватили в націоналізмі й засудили до 10 років концтаборів. Покарання письменник відбував у Забайкаллі, на залізничній станції Урульга. Його призначили редактором багатотиражної газети «Строитель Бама». Працював він і літературним оформлювачем в агітбригаді.

Після вбивства Сергія Кірова справу Дмитра Загула переглянули й перевели його в північно-східні табори Колими. Тут він був і асистентом фельдшера, і помічником маркшейдера, і заготі-

вельником деревини, й обліковцем на вивезенні торфу та золотоносних пісків; і обмірником забоїв, і днювальним у бараку, і просто різноробочим. Загальні роботи вимагали твердих м'язів, живучості, фізичного здоров'я. А Загулові вже виповнилося за п'ятдесят.

За свідченням репресованого російського літератора Федора Тихменьова, Дмитро Загул, відбувши 1943 р. визначений строк, просив законного звільнення, але йому, як і іншим, відповіли, що до «особливого розпорядження» вони «сидітимуть» далі. Після звістки про можливе довічне ув'язнення Загул занепав духом, на важких роботах фізично ослаб і помер від паралічу серця влітку 1944 р. на Колимі, в одному з таборів між Магаданом і Ягодним.

Нині ім'я Загула присвоєно школі в селі Мілієве, там відкрито його музей, встановлено бронзове погруддя поета. 1998 р. односельці поета разом із Чернівецькою організацією Співки письменників України заснували літературну премію його імені.

1995 р. у Києві на будинку 36 на вулиці Олесь Гончара відкрито меморіальну дошку Загулу (скульптор Віталій Сивко).

Меморіальна дошка

Нині ми багато для себе відкриваємо начебто зовсім нового, незвичайного. Навіть імена майстрів художнього слова не таких уже й далеких двадцятих і тридцятих років минулого століття звучать не буденно, бо в їхніх творах представлено справді складну й суперечливу панораму життя народу в той час, причому без якого-небудь шліфування власних творів заради од-

нієї ідеї. З яким болем душевним, надривною тугою, та внутрішньою нескореністю звучать слова Дмитра Загула:

*Моя сердечна Україно,
Країно юнацьких мрій!
Не раз я падав на коліна
І кликав: «Я твій, Я твій!»*

*Про тебе марив я наяві,
Про тебе мріяв уві сні,
Твоїй кривавій давній славі
Складав свої пісні.*

*А як брати мої вмирили
В останній боротьбі,
В моїй душі гули хорали
На спомин по тобі.*

Ведучий 1. Історія перекладу щільно пов'язана з історією шістдесятництва. «Ця нова для України хвиля постала на погромі сталінізму, принаймні символічному, – пише Лесь Танюк, – ейфорійно вірилося, хотілося вірити, що найгіршому – кінець, бо ж не може повторитися колишній ідіотизм масового душоубства й самоубства тепер, коли все названо своїми іменами, коли впала «залізна завіса» й протяги західної культури принесли нам Ремарка, Екзюпері, Гемінґвея, Камю, Кафку, заборонені раніше кордони навально перетнули до нас Ван Гог, Модільяні й Пікассо, коли почала лунати нова музика, коли, нарешті, з чорного мороку таборів і забуття масово почали повертатися викреслені з життя люди».

Ведучий 2. Послаблення ідеологічного тиску Москви у роки «відлиги» наприкінці 1950-х – у 1960-х рр. дало можливість створити у видавництвах відділи перекладної літератури, які починають видавати переклади не тільки з визнаних світових мов, а й з італійської, шведської, датської, грецької, хінді та ін. На основі теоретичних поглядів і практичної діяльності перекладачів старшого покоління утворюється

українська школа художнього перекладу. Найвизначнішими представниками цієї школи були Григорій Кочур і Микола Лукаш.

Виступ творчої групи № 4. «Університети» Григорія Кочура

9 березня 1995 р. Указом Президента України Г. Кочуру присуджено Державну премію України імені Тараса Шевченка. На жаль, – посмертно.

2000 р. виходить найповніша збірка перекладів «Трете відлуння». Ця непересічної ваги збірка охоплює поезію понад 130 авторів. Вона обіймає значний часовий період (двадцять сім століть, починаючи з давньогрецького поета Архілоха, VII ст. до н. е.) та географічний простір – Європу, Північну та Південну Америку, Азію. Це унікальна в українській літературі енциклопедія поетичних стилів, перекладацький дивосвіт, у якому багатоголосся адекватно відтворено в стильовій та стилістичній довершеності розмаїттям звукових багатств та художніх засобів української мови. Усе це охопила своїм генієм одна людина з енциклопедичними знаннями, блискучою перекладацькою інтуїцією та винятковим працелюбством.

Нині у Львівському університеті відкрилася перекладацька кафедра ім. Г. Кочура, а в Ірпені, де поховано митця, його ім'ям названо вулицю, на стіні будинку, де він жив, – меморіальна дошка, а всередині упорядковується меморіальний літературний музей-бібліотека Григорія Кочура, який гостинно приймає всіх відвідувачів.

15 грудня 1994 р. Григорій Порфирівич переступив межу вічності. Як згадує сучасний перекладач М. Стріха, за два дні до смерті, підключений до апарату штучної нирки, перемагаючи напади болю, Григорій Порфирівич розпитував, чи не вийшов «Дон Кіхот» у перекладі М. Лукаша та А. Перепаді, турбувався, що не встиг написати передмови до збірки Віри Вовк-Селянської. Така жертівність зустрічається не часто...

Григорій Кочур – поет, історик, перекладач світового рівня, символ духовної еліти нації. Його доробок – феноменальне явище в українській культурі XX ст., її вершинний злет, своєрідне її послання у нове тисячоліття. Він є вчителем майже всіх наших перекладачів, його переклад українською Шекспірівського «Гамлета», зроблений під час ув'язнення, визнано

найкращим. Перекладач Григорій Кочур належить до тих, кого в європейській традиції можна назвати справді інтелектуалом. Без підрядника Майстер перекладав з 28 мов твори 33 літератур.

Він був одним з найбільш плідних перекладачів 60 – 90-х рр. грецьких і римських ліриків, англійських, американських, французьких, італійських, іспанських, чеських, грузинських, литовських та інших поетів. Саме Григорій Порфірович дав можливість українцям ознайомитись із найдавнішою та сучасною світовою літературою.

Г. Кочур так опише про свої перші перекладацькі спроби: «Ніхто мене до цього не заохочував, ніхто з моїх колег-віршописів не перекладав нічого. Ніякого досвіду в мене, ясна річ, не було; про теорію не мав я найменшого уявлення: просто гортаю якийсь український «Декламатор», і вірш Надсона, відомий мені російською мовою, бачу в українській версії; беру до рук твори Мея – знаходжу там у російському вбранні Шевченкові поезії. Отже, у людей таке є, то й мене потягло робити те саме».

Добра обізнаність із здобутками світової культури, знання мов слугували важливими чинниками становлення Г. Кочура як перекладача.

Доля митця так само сповнена трагічних випробувань. Г. Кочур пройшов замовчування, приниження, тюрми, ГУЛАГ.

На початку війни 1941 р. Педагогічний інститут, у якому працював митець, було евакуйовано з Вінниці, а всі співробітники розпоршилися – хто куди. Родину Кочурів відрадили

до Полтавського педінституту, і через декілька тижнів вона опинилася на окупованій території. І одразу ж зазнала непоправного горя: померла донька Оксана. Коли ж німців вигнали з Полтави, подружжя Кочурів було заарештовано, їх звинуватили в «укрбуржнаці» (звична формула для тих часів) і засудили на десять років таборів. Ув'язнення родина відбувала в Заполяр'ї: Ірина Михайлівна – в Абезі, Григорій Порфірович – в Інті (Комі АРСР).

Але він не припиняв творчої діяльності: перекладав, писав вірші.

Зліва Дарина Полюга, Григорій Кочур, Ярослава Полюга, Ірина Воронович-Кочур 1955 р., Заполяр'я, м. Інта

У таборі в Інті Григорій Порфірович не припиняв вивчати мови. Сам митець жартома казав, що лише перші п'ять-шість мов даються важко, далі – легше. Узагалі, він досконало знав 26 іноземних мов, а десятьма володів на рівні розуміння.

Кочурові співкамерники були з усього СРСР, вони представляли відмінні культури й спілкувалися різними мовами. Неволя виявилася для митця нагодою долучитися до інших традицій: словників у таборі не було, тож Григорій Кочур вивчав мови за допомогою репресованих, зокрема, естонську, латвійську, вірменську, грузинську. Григорій Кочур організував у таборі щось на зразок багатонаціонального літературного гуртка, залучав молодь до перекладацтва (зокрема, це стосується Д. Паламарчука, М. Василенка, Є. Дацюка, І. Савича). Сам Григорій Порфірович оповідав про це спокійно – як про буденну справу: «"Крука" Едгара По я також там перекладав. Книжки іноземних авторів відбирали, але в таборі існував штамп «контроль» і коли пристукнеш тим штампом книжку, то вона стає легальною... Через Паламарчука, який пристроївся до КВЧ («культурно-виховної частини») художником, я добрався до штампна... До речі, саме в таборі я напугав Дмитра Паламарчука перекладати Шекспірові сонети...

Англійську я почав вивчати ще студентом у Київському інституті народної освіти...». Писав також власні вірші, про які було відомо небагато. 1989 р. ці вірші (з років 1945 – 1953) були опубліковані в збірці «Інтинський зошит».

Парадоксально, але ув'язнення стало для Г. Кочура періодом творчості.

За «хрущовської відлиги» почалися реабілітації, і родина Кочурів вийшла на волю (1953 р.) та домоглася зняття судимості (1962 р.).

Після отримання дозволу виїхати в Україну подружжя оселилося в Ірпені поблизу Києва, спорудило там будиночок з невеликим садом, і їхня садиба стала оазою для спраглої до духовного напою української інтелігенції середнього покоління, яке щойно вийшло з неволі, й молодого, якого не встигла поламати сталінська репресивна машина. Незабаром він поновив зв'язки з П. Тичиною, М. Бажаном, Олександром та Андрієм Білецькими, Є. Дроб'язком (з ним та його дружиною Г. Кочур листувався, ще перебуваючи в Інті) та багатьма іншими діячами української культури. З'явилися й нові друзі та учні: Б. Антоненко-Давидович, І. Дзюба, М. Коцюбинська, І. Стещенко, М. Лукаш, Є. Сверстюк, І. Світличний, Л. Череватенко, М. Новикова, Б. Довгань, З. Генік-Березовська, В. Вовк-Селянська та чимало інших.

Його оселя в Ірпені була центром, де збиралася опозиційно налаштована творча інтелігенція. В «Ірпінському університеті» збиралися В. Чорновіл, В. Стус, Л. Костенко, Г. Зубченко, О. Сенюк....

Літературознавець Марія Зубрицька, яка часто працювала в ірпінській книгозбірні, писала згодом у своїх спогадах про Григорія Порфирівича: «Що мене вразило при спілкуванні з Г. Кочуром? Це неймовірна ерудиція, знання різних мов, вміння цитувати поетичні рядки на цих мовах, вільно переходячи з однієї мови на іншу, а також спогади про події літературного та загалом культурного життя минулих епох».

Наукова та літературна громадськість Києва тих часів знала Г. Кочура і як ерудованого майстра усного науково-художнього слова. Навколо Метра, авторитет якого був незаперечний, утворювалася молода поросль перекладачів, здатних будувати міцні й сучасні мости між українською і світовою культурою. Кочур згуртував навколо себе цілу школу перекладу: Микола Лукаш, Василь Стус, Анатоль Перепадя, Михайлина Коцюбинська, десятки інших.

Його виступи, зокрема на засіданнях Комісії перекладу в Спілці письменників, збирали небачено численну фахову аудиторію, інтелектуалів, перетворюючись на свято поезії та вільної

думки. І в цьому, як і багато в чому, Г. Кочур був гідним продовжувачем традицій М. Зерова.

«Моїм творчим становленням я насамперед завдячую саме Григорію Порфирівичу, його великій, щирій і щедрій душі, його спокійній доброті, тактові, вимогливості й, звичайно, – безмежній ерудиції... В нього я навчилася насамперед фахового ставлення до всього, над чим довелося працювати. Він навчив мене сумніватися й перевіряти себе, заглядаючи в словники й іншу довідкову літературу, – а це шліфувало чуття й багатилу знання рідної мови; він мимоволі спонукав аналізувати те, що я роблю як перекладач, – і так вироблявся науковий підхід до перекладацтва й до тексту взагалі», – читаємо у спогадах шекспірознавця та перекладача Марії Габлевич.

У глухі часи після хрущовської відлиги, можливо, тільки перекладацька школа Кочура тримала нашу літературу на гідному рівні.

Парадоксально, що лише у 82-річному віці перекладач дістав змогу прийняти зарубіжні запрошення й виступити з доповідями на наукових конференціях у США, Польщі та Чехії. У радянський час він був «невиїзний дисидент». А ті, хто їздив за кордон, часто не знали жодної іноземної мови.

Нема тих струн, яких би не торкала рука Майстра – «повноважного представника світової культури в культурі українській» (Михайлина Коцюбинська). Але насамперед був він Українцем з великої літери, Громадянином, який навіть у найчорніші часи жив за Кодексом Честі, тобто жив і працював заради своєї нації, а, отже, на користь усього людства.

Тиртей (Середина VII ст. до н.е.).

**Добре вмирати тому,
хто, боронячи рідну країну...**

Переклад Г. Кочура

*Добре вмирати тому, хто, боронячи рідну країну,
Поміж хоробрих бійців падає в перших рядах.
Гірше ж немає нічого, як місто своє і родючі
Ниви покинуть і йти жебракувати в світі,
З матір'ю милою, з батьком старим на чужині блукати,
Взявши з собою діток дрібних і жінку смутну.
Буде тому він ненависний, в кого притулку попросить,
Лихо та злидні тяжкі гнатимуть скрізь втікача.
Він осоромить свій рід і безчестям лице своє вкриє,
Горе й зневага за ним підуть усюди слідом.
Тож як справді не знайде втікач поміж людом ніколи
Ані пошани собі, ні співчуття, ні жалю –
Будемо батьківщину і дітей боронити відважно.
В битві поляжемо ми, не пожалієм життя.*

Ведучий 1. У непросту й суперечливу добу, коли – усупереч теорії про злиття націй і мов,

ідеологічного тиску, цензурних обмежень та вихолощення української мови – спостерігалось нестримне зростання творчих сил, піднесення та усвідомлення значущості української перекладацької творчості.

Ведучий 2. Саме художній переклад перебрав на себе певною мірою функції оригінальної літератури, забезпечуючи таким чином цілісність літературної системи. Для митців цієї доби художній переклад став важливим, а часто єдиним засобом самовираження, який давав змогу цілеспрямовано добирати твори для перекладу з огляду на їхнє культурне чи ідеологічне значення; можливість залучення різноманітних мовностилістичних ресурсів, на які існували обмеження в оригінальній літературі.

Ведучий 1. «Українських перекладів художньої літератури було менше від російських, але вони відзначалися вищим рівнем. Прочитавши в перекладі нашого геніального Миколи Лукаша «Декамерон» та «Дон Кіхот», міг лише поспівчувати росіянам: нічого подібного вони не мають», – писав у своїй розвідці «Самоорганізація і культура» небіж Володимира Свідзинського, професор Анатолій Свідзинський.

Виступ творчої групи № 5. Микола Лукаш – Моцарт українського перекладу

Говорячи про перекладацьку діяльність Миколи Лукаша, можна з упевненістю зазначити, що це, безсумнівно, великий поліглот, один з найбільш визначних за всю багатовікову історію української літератури поет-перекладач. Він походить з того ж ряду талановитих поетів-

перекладачів, що й Микола Зеров, Борис Тен, Валер'ян Підмогильний, Микола Бажан, Максим Рильський, Григорій Кочур, Василь Мисик...

Микола Лукаш був глибоким знавцем української мови, відзначався сміливим підходом до розв'язання складних перекладацьких завдань. Йому належить перший повний переклад «Фауста» Гете, переклади «Декамерона» Бокаччо, «Пані Боварі» Флобера поезій Аполлінера, Лорки, Вернеса, Верлена, Тувіма.

Презентація перекладу «Фауста» Миколи Лукаша

<https://www.youtube.com/watch?v=Qsqi0gh7RPM>

Вагомим є внесок Миколи Лукаша у пісенну творчість. Лукашеві переклади настільки мелодійні і гармонійні, що їх співають: «Пікардійська терція», Сестри Леся і Галя Тельнюк. Київський композитор та виконавець Ігор Якубовський створив близько тридцяти пісень на слова Лукаша. На музику поставлені навіть Лукашеві переклади з японської, із звукорядом, що складається не із семи нот, як у європейській музиці, а із п'яти.

Виразне читання. Танка поетів VIII – XVIII ст. Мацуо Басьо Вдача

Оттакий я есть:
глянь на росяні дзвонки –
то й сніданок весь.

Пушу коня вбрід –
полегесеньку впишусь
в літній краєвид.

На старім ставку
жаба в воду плюснула –
чули ви таку?

Гедзь на будяку:
ти стривай, не клюй його,
горобейчику!

Степу рівнява –
ніде оку зачепитись.
Жайворон співа.

Я заріс, як щіть.
А худий який, блідий!
Весняні дощі...

Видиться мені:
плаче з місяцем стара
в гірській глушині.

Вже й по маю – ах!
Птахи плачуть, а у риб
сльози на очах.

Трава-мурава...
Узялася сном-марою
слава бойова.

«Вимовиш оці слова – перекладач, художній переклад, – і мимоволі на думку спадає Микола Лукаш, так, ніби в його імені самі цитерміни персоніфікувалися. Перекладач такого діапазо-

ну – рідкісне явище не лише в українській, а і в будь-якій іншій літературі», – так писав про свого колегу Г. Кочур.

Із молодшим на 11 років М. Лукашем вони зустрілися наприкінці 1950-х, коли Кочур повернувся з Інти. Лукаш тоді вже переклав «Фауста», працював у журналі «Всесвіт», знав до 20 мов.

Вони дружили, хоч мали різну вдачу. Григорій Порфирівич – незворушно спокійний, Микола Олексійович – імпульсивний. Принцип Кочура-перекладача – вірність оригіналові. Принцип Лукаша – співтворчість із автором. Про нього казали, що він «прагне вплинути не лише на майбутнє нашої культури, а й на її минуле».

Коли збиралися Кочур і Лукаш, то брали якогось вірша – і порівнювали його звучання у перекладі європейськими мовами, навіть наспівували.

Був такий випадок, засперечалися вони з Г. Кочуром з приводу вірша Сен-Поля Ру «Соло на тромбоні».

– Ти, по-моєму, не зовсім точно віддав оце місце, – зауважив Григорій Порфирівич, зазираючи у французьку антологію.

Микола Олексійович раптом спалахнув:

– Іноді краще відійти подалі, щоб наблизитись!

Отже, щоб дух першотвору зберегти, часом необхідно відступити від оригіналу. До такого розуміння своєї професії Лукаш ішов, набиваючи гулі та синці, але й набуваючи при цьому необхідний досвід. І на цьому він стояв до кінця.

Бувало, що Микола Лукаш не друкував своїх перекладів упродовж років. Це були часи інтенсивної роботи над перекладом «Дон Кіхота».

Існує в літературознавстві таке поняття – «вічні образи». Тлумачення його можна знайти у відповідних довідниках – словниках літературних термінів, енциклопедіях тощо. Ось що, наприклад, пише з цього приводу Микола Ільницький в Українській літературній енциклопедії: «Вічні образи, світові образи – літературні образи, які за глибиною художнього узагальнення виходять за межі конкретних творів і відображені в них епохи. Такими є Прометей, Дон Кіхот, Гамлет, Фауст, Дон Жуан тощо. Породжені певними історичними умовами, вони водночас зосереджують у собі важливі риси людського характеру, ситуації і конфлікти, які повторюються в нових суспільних обставинах. Вічні образи містять у своїй художній конкретності момент загальнолюдського, корінних основ буття, завдяки чому набули поширення в багатьох літературах».

Наш читач уперше дістав до рук (повний переклад з іспанської добірною українською мовою!) видатний твір світової літератури – Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»

завдяки співпраці двох видатних українських перекладачів і лінгвістів – М. Лукаша та А. Перепаді. Власне, переклад першої частини повністю належить М. Лукашу, а от другу закінчував уже по смерті Лукаша А. Перепадя.

1973 р., уперше за весь публічний період своєї творчості, Микола Лукаш не втримується й без жодного галасу, звичайною поштою, надсилає звернення на адресу керівництва Радянської України, у якому пропонує ув'язнити себе замість засудженого за книгу «Націоналізм чи русифікація?» Івана Дзюби:

«У зв'язку з тим, що я, нижчепідписаний, цілком поділяю погляди літератора Дзюби Івана Михайловича на певне, офіційно у нас не існуюче питання, за яке, наскільки мені відомо, його засудив нещодавно один з нарсудів м. Києва, та беручи до уваги:

а) стан здоров'я засудженого;

б) ту обставину, що в даний період (кінця якого ми з Вами не можемо передбачити бодай наближено) для мене особисто перебування на будь-якому режимі здається майже рівно вартним, через те більш-менш байдужим,

– прошу ласкаво дозволити мені відбутися замість вищезазначеного Дзюби І. М. визначене йому судом покарання.

З належною повагою Лукаш Микола Олексійович, член Спілки Письменників України».

Чим був викликаний такий дивовижний вчинок?

«Миколу Лукаша іноді ототожнюють із Дон Кіхотом, який, як відомо, боровся із вітряками, – пояснює його похресниця Р. Харчук. – Він, як і його літературний герой, був лицарем. Його ж оточення, зокрема й літературне, втратило розуміння лицарства в центрі. Саме у цьому й вкорінена уся ця міфологія, яка насправді була життям Миколи Лукаша, його розумінням, відчуттям і сприйняттям реальності. Саме лицарством пояснюється й "божевільний" лист на підтримку І. Дзюби».

Кочур зауважив, що це не допоможе: «І Дзюбу не випустять, і тебе посадять». Не посадили – лише виключили зі Спілки письменників. Одного з найталановитіших митців, феноменального полігота й ерудита намагаються приборкати вимушеним жебрацтвом, протягом тривалого часу його переклади були заборонено публікувати. У Київській опері йшов тоді «Дон Жуан» Моцарта, та не згадувалося, що лібрето переклав Лукаш.

Творча співпраця М. Лукаша із «Всесвітом» продовжувалася майже все його життя, хоча й з різною інтенсивністю.

У статті «З десяти мов світу» критик Ілько Корунець так оцінює українську збірку лірики Ф. Шиллера: «Таке ж багатство форм ритмо-мелодики, така ж експресивна глибина й велич

думки, як і у першотворах... Особливо глибоко й напрочуд точно відтворено перекладачем філософський підтекст першотворів». Ще вищу оцінку викликає у нього переклад поеми угорського класика Імре Мадача «Трагедія людини»: «Цей переклад настільки тонко і творчо передає всі багатства змісту й архітекtonіки первотвору, що читач, опинившись у полоні поетичної музики контексту, просто не йме віри, що перед ним переклад, а не справжній оригінал».

«Лукашеві можна замовляти виключно те, що він сам собі замовляє... Він живе тим, що перекладає. Стихія перекладуваного твору поглинає перекладача до решти... Він винятково різносторонній стиліст. Знання української мови на всіх етапах її розвитку, в усіх її тон-

кощах і нюансах поєднується у нього з великою сміливістю та ініціативністю і одночасно з тактом і почуттям міри. Він піднімає на поверхню, активізує і запроваджує до вжитку найглибинніші мовні шари, і архаїзм, і неологізм у нього однаково покійно служать справі художньої виразності» («Всесвіт», 1966, № 4, с. 24).

Говорячи про Лукаша-перекладача, варто зазначити, що вдався він до методу непрямого перекладу, тобто відступав від оригіналу першоджерела. Лукаш на власному досвіді пересвідчився: у перекладах іноді, щоб зберегти суть і дух першотвору, краще відступити від оригіналу, відшукати якісь далекі, здавалося б, відповідники, аніж перекладати слово у слово за «текстом».

Поль Верлен

* * *

Над дахом дому – неба дах:
Блакить, роздолля!
Звелась угору понад дах
Струнка тополя.

У небі дзвін летить, мов птах,
Гуде тремтливо,
А на тополі ворон-птах
Квилить тужливо.

О світе мій, яке життя
Просте і тихе!

Із міста лине шум життя,
Довілля, втіхи.

Чого ж ти плачеш без пуття,
Забувши спокій?
Того, що втратив без пуття
Найкращі роки?

Переклади М. Лукаша, окрім часто глибокого підтексту, мали суттєву особливість: демонструючи абсолютну повноцінність української мови та стверджуючи високий, якісно новий рівень української культури, вони перекреслювали усі постулати тоталітарної ідеології щодо «домашнього ужитку» української мови. Для нього пріоритетом був цільовий текст, який відповідав би потребам цільової літератури та культури й демонстрував багаті виражальні можливості цільової мови. Такий підхід перекладача до вибору як самих творів для перекладу, так і конкретних перекладацьких прийомів, дав підстави дослідникам його творчості говорити про глибоку й усвідомлену культурологічну місію М. Лукаша.

«Образно кажучи, Миколу можна порівняти з диригентом оркестру, в якому він вловлює партію кожнісінького оркестранта. Це унікальна особливість його таланту! А що вже казати про "Декамерон" Джованні Бокаччо, котрий українські читачі зачитували до дірок!» (Мирослава Лещенко).

Тому й переклав «Декамерона» такою українською, яка нібито могла бути в епоху Бокаччо, а пізніше забулася. А «Дон Кіхота» так, що в читача виникає враження, ніби Сервантес – старий український шляхтич.

М. Лукаш тягів до творів, аналогії яким не знаходив в українській літературі (тобто відбувалося так зване «заповнення вакууму») творів виразно фольклорного спрямування із потужним пластом народної фразеології, просторічних, діалектних елементів, що дало б змогу оперувати аналогічною лексикою в перекладах.

Він вів картотеку фразеологізмів. Весь мовний масив він міг зрізати на будь-якому часовому рубежі й на будь-якому рівні – лексичному, морфологічному, синтаксичному. Він знав, коли і що було в мові вже застарілим, відмирало, і які форми, навпаки, тільки народжувалися. У той час, коли ламалися списи навколо архаїзації «Декамерона» – припустимо це чи ні, – він з усміхом розповідав, що так, просто

для себе, одну з оповідок переклав українською мовою, скажімо, XVIII ст., мовою початку XIX ст., рубежу XIX і XX ст., сучасною українською літературною мовою і мовою передової статті газети «Радянська Україна».

Де ці переклади? Їхнє місце – у хрестоматії з історії української мови.

Особливо треба відзначити якість та краю перекладів Миколи Лукаша поезій Роберта Бернса, що є особливо складним, зважаючи на мову, якою написані ці твори. Ось як згадують колеги про першу появу перекладів великого шотландця у журналі «Всесвіт»: «1959 рік у «Всесвіті» почався добіркою поезій Роберта Бернса у перекладах Василя Мисика, який до війни вже звертався до творчості славетного шотландця, та Миколи Лукаша. Нові блискучі переклади останнього викликали захоплене схвалення одних і критику інших, звиклих до російських перекладів Бернсової поезії, здійснених С. Маршаком. Незабаром збірка «Вибране» Р. Бернса вийшла окремою книжкою в Держлітвидавві». Поетичні переклади М. Лукаша в цей час викликають схвальні оцінки в надрукованих на сторінках «Всесвіту» рецензіях В. Коптілова на «Вибране» Р. Бернса та С. Волинського – на книгу Л. Керролла «Аліса в країні див», одним із перекладачів якої був М. Лукаш.

Українською мовою вірші Р. Бернса перекладали М. Лукаш та В. Мисик, російською – С. Маршак. Мелодійні та ліричні, а часом жартиліві аж до зухвальства, вірші Роберта Бернса органічно вплили в українську літературу. На вірші Роберта Бернса у перекладі Лукаша гурт «Пікардійська терція» виконує пісню «Нехай і холод і вітри», а в Карпатах і досі можна почути спів «У горах-Карпатах, ой там би-м я жив, з гори на долину все би-м ся дивив...»

Перегляд відеозапису пісні «Нехай і холод і вітри» у виконанні гурту «Пікардійська терція»

(<https://www.youtube.com/watch?v=KiznSycTcBw>)

Упізнаєте знайомий мотив? Не дивно, що знову й знову українські перекладачі повертаються до творчості шотландського поета, який давно вже став українським...

Згадує О. Микитенко: «У травні мені з дружиною довелося побувати в туристичній мандрівці до Англії й Шотландії (це були перші роки, коли трохи відхилилася «залізна завіса» між СРСР і країнами Заходу), і серед інших міст ми відвідали батьківщину Роберта Бернса – містечко Кілмарнок, де в будиночку під солом'яною стріхою міститься меморіальний музей великого поета з бібліотекою перекла-

дів його віршів мовами світу. Ми гордо піднесли музеєві щойно видану українську книжку Р. Бернса, яку спеціально захопили з Києва для цієї мети. Хранителі музею з пошаною прийняли подарунок. <...> Співробітники музею вразились: «Ми слов'янськими мовами, крім російських перекладів Самуїла Маршака, не мали книжок нашого земляка». І тут же поставили українські переклади Роберта Бернса до старовинної шафи з книгами шотландського генія. <...> Микола Лукаш, коли я розповів йому, щиро тішився з цього епізоду».

«Слід було б поновити систематичне видання українською мовою бібліотеки книжок світової класики (продовжує Олег Микитенко), Україна має блискучі переклади з різних мов таких майстрів-перекладачів як Микола Лукаш, Анатоль Перепадя, Володимир Митрофанов, Євген Попович, Ольга Сенюк, Олександр Терех...».

Бездоганне знання української мови дало змогу Миколі Олексійовичу працювати без чернеток. І хоча йому частенько закидали занадто велике захоплення «мовними трупамі», архаїзмами, або діалектизмами, від завжди був задоволений, коли видобував із забуття окремі слова, які щонайбільше відображали сутність перекладу твору. З пасиву, із забуття, а то й небуття він викопував забуті, занехаяні, «репресовані» слова – і цим дуже пишався. Лукаш звично відбивався, а коли надто вже допікали, посилався на випадок, що нібито стався з Л. Гребінкою. Той, навчаючись у Москві, у Літературному інституті, зустрівся з Б. Пастернаком і пожалівся: українофоби знущуються з української мови, паплюжать її хто як схоче. Зокрема запитував те, що не сходило з язика україноненависників – недолугий переклад монологу Гамлета: «Бути чи не бути – ось заковика». Реакція Пастернака була несподівана: «Это же замечательно, что у вас есть такое слово как «заковика»! А вот в русском языке такой глубинной лексики нет. Для нас просторечье ограничивается дачным поселком».

«Не ми творці. Творець народ, ми з нього тільки вийшли. Певне, що назавжди», – частогусто повторював М. Лукаш. Фраза ніби програмова, утім, вона відповідає дійсності. Бо тільки з чистих джерел народної мови можна напитися цілющої води, яка несе натхнення до творчої праці.

Ведучий 1. Воїстину, митці сповна виконали свою місію: «Крізь біль, крізь бруд, крізь тундру пронести Свого мистецтва полум'я високе» (Г. Кочур).

Ведучий 2. Їхній шлях був переважно встелений тернами, танищо в житті їх не зламало. А тим паче – смерть.

Ведучий 1. Як тут не згадати Бодлера у перекладі М. Зерова:

*Смерть... давній капітан. Пора! Напнім
вітрило,
Цей край докучив нам. О смерте! смерте! смерте!
в путь –*

*Довкола – океан, і небо, як чорнило,
І лиш в серцях у нас твої огні цвітуть.
Пролий отруту нам, в ній радість нам світає.
Наш мозок спалено, жадоба серце рве –
Пірнуть в бездонний глиб (пекельних мук чи раю?)
У глиб НЕЗНАНОГО, щоб віднайти НОВЕ.*

Ведучий 2. Якби енкаведистський чобіт не став на горло сподвижників, якби тоталітарна система не зламала перо митцям Розстріляного відродження, не знівечила їх життя, якби не каторжна праця в голоді й холоді Забайкалля, Колими та інших московських катівень, це ж скільки ще намережили б митці на «арфі духовній» талановитих творів не лише для української, а й європейської духовної культури.

Ведучий 1. Вони зайшли за обрій, щоб засвітитися зірками, сяйво яких вже не затьмарить ніщо і ніхто. Віряться, що в майбутньому не один читач відкриватиме для себе творчість Пантеону української перекладацької школи.

Ведучий 2. І пам'ятатиме, що художній переклад – це «шлях від серця до серця» (М. Зеров). І тут багато залежить не лише від перекладача, а й читача, який має докласти чимало зусиль, щоб дійсно виник отой часовий духовний зв'язок між різними представниками світової літературної думки.

Ведучий 1. При нагоді, ми хочемо привітати всіх перекладачів і побажати їм позитиву, здоров'я, добрих професійних навичок, сил і творчої енергії!

Ведучий 2. Український читач спрагло чекає на видання нового професійного перекладу.

Ведучий 1. Дякуємо за увагу.

Ведучий 2. До нових зустрічей!

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Д. «По краплі кров свою, як донор, перекладові віддаєш...» // Урок української. – 2003. – № 2. – С. 25 – 27.
2. Бортняк М. Талант не згасили вітри Колими: [урок-реквієм] / М. Бортняк // Крайова освіта. – 2005. – 25 листоп. (№ 43 – 44). – С. 6.
3. Гайнічеру О. І. Поезія і мистецтво перекладу // О. І. Гайнічеру. – К.: Дніпро, 1990. – 216 с.
4. Герасимова Г. П. Загул Дмитро Юрійович / Г. П. Герасимова // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій та ін. – К., 2005. – Т. 3.: Е-Й. – С. 195.

5. Зарубіжна література / За ред. О. М. Ніколенко, Н. В. Хоменко, Т. М. Конєвої. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998. – 320 с.

6. Заспіваймо собі. Пісенник. Упорядкування Д. Федаки // Ужгород: Закарпаття, 2001. – 82 с.

7. Зорівчак Р. Зеровіана Григорія Кочура // Дзвін. – 2005. – № 5/6. – С. 133–135.

8. Зорівчак Р. Вічне відлуння майстра // Дзвін. – 1998. – № 11 – 12. – С. 142 – 147.

9. Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995.

10. Коломієць Л. Український художній переклад: від давнини до сучасності // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 2. – С. 50 – 54.

11. Ільєнко І. Григорій Кочур / ...3 порога смерті...: Письменники України – жертви сталінських репресій // Упоряд. О. Г. Мусієнко. – К., 1991. – Вип. 1. – С. 275 – 277.

12. Кочур Г. Феномен Лукаша. До 80-річчя від дня народження М. Лукаша // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 12. – С. 50 – 51.

13. Кузенко Г. М. Теоретичні засади української школи художнього перекладу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2015, № 18, том 2. – С. 135 – 137.

14. Москаленко М. Високий шлях Миколи Лукаша: передмова // Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінера: переклади / Ред.-упоряд. М. Н. Москаленко. – К., 1990. – С. 5 – 10.

15. Новикова М. Перекладацький світ Григорія Кочура // Кочур Г. Третє відлуння. – Київ: Рада, 2000. – С. 9 – 28.

16. Новосад Н. В. З історії українського художнього перекладу // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 12. – С. 47 – 50.

16. Павличко Д. Безсмертний Майстер // Зеров М. Твори: у 2 т. / Упорядкув. Г. П. Кочура, Д. В. Павличка. – К., 1990. – Т. 1: Поезії. Переклади. – С. 14 – 20.

17. Рильський М. Микола Зеров – поет і перекладач // Зеров М. Твори: у 2 т. / Упорядкув. Г. П. Кочура, Д. В. Павличка. – К., 1990. – Т. 1: Поезії.

18. Славутич Яр. Нищення української літератури // Славутич Яр. Розстріляна муза. – К., 1992. – С. 13–30.

19. Славутич Яр. Дмитро Загул // Славутич Я. Розстріляна муза. – К., 1992. – С. 79 – 84.

20. Стріха М. Донорська кров мистецтва. Українські перекладачі та зарубіжна література // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1997. – № 4. – С. 2 – 6.

21. Череди́нченко О. Мова і переклад // Теорія і практика перекладу. 1990. – К., 1991. – Вип. 17. – С. 18 – 26.

22. Чужомовне письменство на сторінках західноукраїнської періодики (1914–1939): Бібліогр. покажч. / За заг. ред. О. Лучук, Т. Лучука; Наук. ред. Р. Зорівчак; Редкол.: Б. Якимович (голова) та ін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 194 с. – (Українська бібліографія. Нова серія. Ч. 13).

Інтернетне джерело:

<http://dovidka.biz.ua/mikola-zerov-biografiya-kоротko/> Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua